

Landskap: Dalarna Upptecknare: Birgitta Ljungdahl, Lund
 Härad: Leksands lg Berättare: olika personer; se sid. 1a
 Socken: Leksand Berättarens yrke: _____
 Uppteckningsår: 1964 Född år _____ i _____

Julklappar och jultomte. s. 1-11.
 m. m.

Hustomtar. s. 2.

Bly i tröskeln. s. 2.

Stål d. järn över hästens spilla. s. 2.

Ugglor över yttersta staldörren.

"Kloka gubbar" bodade sjuka. s. 3-4.

Pattar och nasar. s. 4-5.

Julgran. s. 5-6.

Julmat } s. 6-7
 so. julnäd }

Julottan. s. 7

Bröllop och bröllopseder. s. 11-19.

Majstång m. m. s. 20-21.

LUF 48

LUF 52

" 46

Julklappar och Jultomte

Julklapp kallas det för när man på juleafton fick en klapp eller spark i baken. Julgåva var det man gav varandra på juleafton. Men när jag var barn var det inte så vanligt som nu med "julklappar", utan vi fick mest nöja oss med att få bröstsocker eller något annat ljust "gottis" som vi inte var bortskämda med annars, precis.

Jultomte förekom inte i min barndom. Inte heller i minas föräldras. När sedan med jultomte kom, vet jag ej, men jag kommer ihåg att vi

såg bilder på jultomtar för första gången också. Schelskeket.

Däremot ~~var~~^{var} det lus-
tomtar på varje gård i denna by.
Dem skulle man pyssla om och
hålla sig vän med, ty det var
vänliga varelser. Stalltomten fick
alltid sin gröt på julafton, och
då passade man också på att
hundra allt det att komma in
i stallet på natten genom att bor-
ra ned hög i högskela (vilken
åtgärd även vidtog i själva bœuings-
huset) Eller spikade man upp
stål eller järn över hästens spil-
ta.

Överhuvudtaget hade man
på den tiden mycket häststigt

III.
för sig i förebyggande eller botande
syfte. Man satte t.ex. nys ugglor
över yttersta staldörrarna - varför
vet jag inte. Det fanns ett par
"kloka gubbar" i byn, som vi
barn var mycket rädda för, och
de visste råd för allt möjligt.
Det hände t.ex. ibland att folk
fick svullna ansikten genom
något giftigt förorejat el. lihuu-
de, som de inte såg (sånt kal-
las visst för allergi, nu för tiden).
För att råda bot på det, såg
den kloke gubbe, som blev
sjuke besöka, att ta en sjun-
de-del av rost och ett av föl-
jande saker: en nagel, ett härstrå
ou brödbit, ett leghorn (och några

(Kommen-
tar av
Fru Per-
son)

saker riktigare som jag glömt.
Med detta skulle sedan litet sa-
lio blandas och därefter skulle
alltihop slängas ut i det fria
över västra axeln, när man
stod på friskitraggen. Då, på-
stod de kloka, skulle det on-
da man hade i kroppen försvin-
na lika snabbt som de saker
man slängt iväg.

Men det var inte bara
"kloka gubbar" vi som små
var rädda för. Det stök både
fattare och räsare längs vägar-
na på den tiden. De oisannade
kom och sålde en massa "krins-
krans" och underliga saker. Sär-

skilt minns jag lever dessa gård
förihandlare många ggr. försökte
lura far köpa arsenik till
hästarna, ty fick de det i sig
sprang de mycket fortare än
annars på kapploppningarna
(som ofta ägde rum på Vinkens
då isen låg på sjön; särskilt pro-
pulänt var det att arrangera
kapploppning hem efter julottan)
Men far vågade och ville aldrig
köpa denna arsenik, ty handlet
med den var inte laglig. De
flesta andra vuxna resonerade
olika på det sättet här i trak-
ten.

Julgran har man haft här
i socknen så länge vi kan minn-

nas. Under våra föräldrars barn-
dom fanns den dock inte. Vi
klädde alltid vår gran med
ljus och karameller.

Det som egentligen skil-
de juldagarna - och då särskilt
julefton - från årets övriga dagar
var den ovanligt rikt tillagad
och extra omsorgsfullt välagad
maten. Det hålls mycket starkt
på traditionerna vid jule-tid och
i all symmet var maten be-
träffar. - Speciellt väl minns
vi de s.k. "messa-bullarna", som
gjordes av bl.a. vassla. Dessa bul-
lar förtärligades i god tid före
julafton, varpå de lagrades och där-

på fört tog fram på själva
julafton, som en lächerhet.
Vi hade flera sorters bröd och
så: Ärtbröd, tunnbröd med pro-
tatis i, samt ett slags blandat
tunn - och - ärt-bröd, på vilket
man stänkt vatten så att det
skulle vara lättare att sluga
fram det vanliga tunnbrödet.

Vidare hade man något
som kallas mölja. Det var
skinkspad blandat med sop-
pa, och i detta doppade man
sedan ned ärtbröd-bitar.

Julottan var tidigt på
juldagens morgon, och då for
alla som kunde i släde till

leksand: kyrka. Samt barn lyck-
te nog de flesta av oss att just
kapphörnningen (redan tidig om-
färd) på Siljan, efter julottan
eller på hemvägen, hörde till det
roligaste och mest grämeande
på hela julen. Samt äldre upp-
slattades nog istället samhället
på kyrkbacken efter gudstjän-
stens slut, mer. Då ventilerades
det mesta som hänt (den enda
sist sågs. Byggnad från grann-
orhusrum blev då våra up-
hetspridare och informations käl-
lor. Vid dyl. kyrko-besök förekom
även en allmänt antyckat sed
att beita sina vildhävar s.k. "kyr-
ko-bullar" med sina vänner från

andra byar i trakten. - Likaväl
som det var självklart att gå i
julottan varje juldagsmorgon, ues-
se man också varje söndag an-
der hela året infinner sig till
Högmässan. Det var en lång och
tröttsam väg att gå varje söndag
i synnerhet för oss barn; 4 tim-
mar tog det sammanlagt att gå
fram och åter.

Julbocken kallades här i
trakten för julgansse och
den var något man skrämde
oss barn med för att få oss snäl-
la och lydiga under julen. Man
lovade oss då med att om vi ej
lydde, så skulle julganssen kom-

ma och ja' oss eller stänga
ouppskall oss vakigfian. Men se
den där bokken fick vi aldrig
göra.

Julaspooken fanns inte i vår
barndom, ej heller senare. Och ej
heller pringsjuvning i beyn på
tretton-dagen. Därmed gick
alltid ungdomarna omkring i beyn
till de gäddar där det fanns en
Anders eller Anna och sjöng
för dem. De uppvaktade var ut-
klädda och "utgrödade" på de
mest fantastiska sätt, ofta med
ut-och-invända pälsar el. dyl.
Vid varje gädd blev de sedan
ihjligt förlägnade och det var
därför inte ovanligt att ungdom

manna blev allt strängare
 och mer högljudda ju fler gä-
 dar om "äbberhats". Vad jag sär-
 skilt kommer ihåg är att en
 "inledningsång" sjöngs på trö-
 heln till varje gäst, innan de
 utga stormade ut i huset. Men
 lekten till denna sång var ty-
 värr vi tre glömt.

Bröllop och Bröllopseder

L.U.F. 52.

Till budfäst fir hördes alltid att
 man åkte till hejkan i karrar och
 frillor. Mer ovanligt var spelmann och
 musik. Budfäst ^{och} hölls visse i hejkan
 av budens el. budgästerna våra

anföranden

Brudens klädsel bestod av
orchendräkt med vit mössa eller "hatt"
på huvudet. Det var tecknat på "fju-
vändigheten", by blåvita mössor
hörde alltid de ogifta flicorna
till. Men var flican levande vid
& vigseln fick hon ej bära vit "hatt",
ej heller låna brudens krona eller
viga överhuvud taget i en brudkrona.
Vanligast var då att de i såna fall
vigdes i prästgården. Dock var brud-
kronor mer ovanliga; de var mesta-
dels av guld. - Kring halsen hade
bruden ett halsband, en "granulit"
som kallades tjär (därav ordet
n. namnet: "tjär-brud") Vanligtvis
var det en "fjerr" i bruden som

hade till nygift att kläda brudens
brudar, och som klädde bruden
samma dag vigseln skulle kallas,
alldeles innan. Senna brud-utstyg-
sel skulle sedan lämnas tillbaka
till "fursen".

Makarna var alltid
vigsel-ringar av guld. I vardags-
slag användes de inte, men då
ersattes de ej heller med några
andra. Mannen: 1 ring; Kvinnan
2 ringar, - precis som nu för ti-
den.

Har aldrig hört talas om
"blosshållare" vid bröllop. Efter som
prästen aldrig var med efter vigseln
samledes ej heller pengarna till ko-
non eller blomman. Däremot del-

tog hela beyn i festligheterna. Alla
känner sig välkända och är pinnar
sig autokratiskt, vid dyl. samman-
hang.

För precis 100 år sedan var
det här i trakten beklagt att gäs-
terna tog med sig förmågor vid bröl-
lopskalasen. Men det var på den
tiden då brölloren varade 3 dagar
minst. Numera bjuder brudens förel-
drar alla som kommer. Och nu,
nu då, dricker man ut gemen-
samma brännvins skålar med skopa.
Malt, mjöd o. dyl, däremot, dricker
alla ut samma (enormt stora)
kåsa. Brännvinstopps, vackert smide-
de, förekom även vid sådana sam-
manhang. Vid matbordet satt gäs-

Lerna inte i någon speciell ordning.
Något slags "tak", särskilt över brud
paret vid bordet, fanns aldrig. Ofta
hölls bröllopsfesten i en jõi det
ändamålet särskilt anordnad s.k.
"ar-stuga" - fiirstuga. I den samla-
des man på gården även vid and-
ra högtidstillfällen. I det rummet
stod också brudkistan och fasta
bänkar - långbänkar - stod längs
väggarna.

När gästerna kom stod redan
maten färdig (mestadels kall mat)
framdragen på bordet.

Schattis, polka och vals de
vanligaste danserna. Sedan att "dan-
sa kronan av bruden" el. den
s.k. "stabledansen" förekom ej hos oss.

Ej heller var "sängledning" ett här i
skatten förhållande. Län-
snat bäddade man gärna "i säck"
åt brudparet, i deras bröllopsnatt.
Några kauriga seder i samband
med brudens klädsel eller för-
hållanden under den dagen var
vi ej hört talas om.

Måltresning gjordes samma
dag som brölloret stod. Brudpa-
ret var själva närvarande då, ty
det var en solig och högbidlig
ceremoni. När "mållan" var rest så
lurades det och dracks i bränn-
vin. Därefter ågade man in i
festsalen för måltiden. Mållan var
kläddes nedan brudparet var i

Kyrkan, och när de kom tillbaks
restes den. På vinden var "mellan"
av gran, på samma sätt av björk.
Den var keistad, obackad och ej
målad. Högst upp var toppen kem-
lammad. Och där satt också en
s.k. "malla-tavla" med brudpa-
rets initialer och årtal på. Det var
mycket åberömt att få denna ta-
la. Det blev därför ibland slags-
mål och bråk och vem som först
kunde få tag i den. Det kunde
v.o.m. hända att toppen på "mel-
lan" bröts, och föll ned med ett
bråk, och det var inte så bra,
förstås! Men gjorde man det på ett
fint sätt, blev tavlan erövrades,
då blev man belönad med brän-

Vid.

Et vaudigt sätt här för, när
en pojke ville lära känna en flicka
var att gå på nattfieri. Det var
gångse sed här i bygden, tidigare.
Anledningen var att poiken förklarade
si sällan att det var omöjligt på
annat sätt än med besök för vänt-
len hos flickan, för att lära känna
känna.

Fieri gjorde poikarna på
traditionellt och höftidligt sätt
då, med besök hos flickans fa-
der, med begäran om flickans hand.

Vadigast var att gifta sig
inom hem, och det ansågs också
som det bästa, bland anslöpa

Men det huede fabrikat också
cänder ^{ibland} att ungdomarna, som
vandrade till Stockholm över
somrarna för att skapa sig arbe-
te där återkom med en prakt-
ner från en helt annan värld
änd. Han el. hon tog med sig
sin utvalde el. utvalda, hem till
sitt hem igen på hösten. Det var
vi själva och flera exempel på.

Presenter på lysningsda-
gen var inte brukligt för, som
nu, utan vad budskapet gick och
det var värdstads ledare pengar,
det gick de på själva bröllops-
kosterna.

MIDSOMMAR

Det fanns en midsommarperiod
då inte majstångar följde alls.
Man hade då, under åren: 1880-1921
(omkr.), flaggstänger med en
kepp på istället. Eller var det
en flöjt el. lihuande i toppen,
under den perioden.

Omars har midsommar
alltid fanns, vad vi vet, i alla
fall. Vi tror, att anledningarna till
majstångarnas borttagande under
en viss tid, var de firings-
och rörelserna, som gräns-
rade om mest just då. Majstång
o. dyl. "gräl" ansågs de nog vara seg-
ligt.

ACC. N:R M. 1605:1:21.

Majstången är gjord av gran. Att
ha den finaste och vackrast smyc-
kade stängren kändes man och
by det var en äresak för byen.

Såväl Seden med att vara överallt,
utomhus, som inomhus, berodde
nog på över bejelsen och en bätt-
re hörd. I varje fall hörde man
så för. Namnet är det var mest
ett vackert bruk. Och majstän-
gen har kanske en gång haft
magiskt syfte.

Jävalarna var 4-kantiga
och såg ut som små "korsar". När
vi var unga följde de allmänt
vid Midsomsten och framåt. Men de
från, friskt nog, vid 1920-talet.